

La coeducación en el contexto escolar y en la actividad de Educación Física. Estereotipos y actitudes sexistas en la Educación Física. Intervención Educativa.

1. Introducció.
2. Coeducació i igualtat de sexes en el context escolar i en l'EF.
 - 2.1 Escola coeducativa vs. escola mixta.
 - 2.2 Sexisme i EF.
 - 2.3 Cap a la igualtat d'oportunitats.
 - 2.4 La igualtat dels sexes. Normativa vigent.
3. Estereotips i actituds sexistes en l'EF.
 - 3.1 Estereotips existents.
 - 3.2 Currículum ocult. Què és, on s'oculta i com es transmet?
 - 3.3 Els elements transmissors de missatges sexistes en EF.
 - 3.4 Esperances de canvi.
 - 3.5 Els models socials.
4. Intervenció educativa.
 - 4.1 Activitats.
 - 4.2 Recursos metodològics i organitzatius.
 - 4.2.1 Metodologia.
 - 4.2.2 Organització.
 - 4.3 Avaluació.

1. Introducció.

—Les dones han accedit més tard a l'educació que els homes, i han rebut un diferent tracte que aquests.

—Actualment la igualtat d'accés a l'ensenyament és ja una realitat. Nens i nenes tenen les mateixes oportunitats educatives. Però aquesta igualtat només és formal, és la que recull el currículum oficial.

—Cal diferenciar entre escola mixta (coexistència) i escola coeducativa. *“Compartir aules [...] no significa que els joves d'ambdós sexes tinguin les mateixes oportunitats educatives –i no parlem ja de les oportunitats laborals i socials– ni que l'escola estigui ja lliure de qualsevol forma de sexisme [...] Resulta dubtós, fins i tot, que la coeducació hagi estat inequívocament positiva per a les dones. Tot i que ha significat la seva incorporació a una estructura de relacions formalment igualitàries [...] cal preguntar-se si el resultat principal no ha estat l'acceptació de noies a un ensenyament masculí, o la simple imposició d'aquest”.*

—L'escola transmet de manera no explícita (a través del **currículum ocult**) una ideologia i uns models de gènere. *“Del currículum depèn el pas de la igualtat formal a la igualtat real entre els gèneres en l'escola [...], aconseguir la igualtat d'oportunitats i de resultats entre els gèneres. En el sentit més restrictiu, el currículum està constituït pels programes d'ensenyament, és a dir, pel contingut oficial d'aquest. En un sentit més comprensiu, el currículum abasta tots els aspectes de la comunicació a l'escola, la qual cosa inclou també [...] tots els missatges no previstos per la institució escolar que l'alumne [...] rep a l'escola, és a dir, tots els processos d'interacció comunicativa informal. [...] El currículum comprèn [...] el context format per les relacions*

socials que constitueixen el marc dins del qual té lloc la comunicació en aquest microsistema social que és l'escola”.

—*“[...] El contingut de l'ensenyament és essencialment masculí, el que correspon a una societat caracteritzada, entra altres coses, per la dominació dels homes sobre les dones [...] La dimensió ideològica del contingut de l'ensenyament no és degut només a allò que diu, sinó també, i potser en major mesura, a allò que deixa de dir. L'educador, com el cristià, pot pecar tant per acció com per omissió. Pel que respecta a les dones –com també a altres sectors oprimits de les nostres societats–, el gran problema del contingut de l'ensenyament és, senzillament, que amb prou feines els hi concedeix un espai, que les ignora”¹.*

2. Coeducació i igualtat de sexes en el context escolar i en l'EF.

2.1 Escola coeducativa vs. escola mixta².

—Escola coeducativa. No és només educar conjuntament a nens i nenes (això és **escola mixta**), sinó procurar proporcionar els mitjans i les condicions per que tots tinguin les mateixes oportunitats reals, i procurar corregir els models sexistes. Cal respectar (que no és el mateix que potenciar) les qualitats individuals de l'alumne, independentment del seu gènere.

2.2 Sexisme i EF.

—El caràcter sexista de l'ensenyament era molt manifest a l'àrea d'EF fins molt recentment. La tendència era dansa i gimnàstica (sueca i rítmica, principalment) per les nenes i models esportius pels nens.

—Els models socials vigents continuen associant elements expressius i rítmics amb les noies, i elements de força, agressivitat i competitivitat amb els nois.

2.3 Cap a la igualtat d'oportunitats.

—Convé observar i analitzar en la pràctica diària aquestes diferències per a introduir els elements que permetin corregir-les.

—Tot i que existeixin diferències en quant al sexe, característiques somàtiques o qualsevol condició inherent a l'individu mateix, aquestes no poden ser criteris per a l'agrupació o l'assignació de tasques. No es pot plantejar una resposta motriu única i vàlida per a tots. Del que es tracta és de millorar la competència motriu de l'alumne en relació al punt de partida.

¹ FERNÁNDEZ ENGUITA, M. (1990): *La escuela a examen*. Eudema: Madrid. Pàgs. 117-119.

² SUBIRATS, M. y BRULLET, C. (1988): *Rosa y azul. La transmisión de los géneros en la escuela mixta*. MEC: Madrid.

—L'àrea d'EF és un dels marcs ideals on promoure aquesta igualtat, donat que el gran centre d'interès és el cos, la seva expressió i comunicació.

—L'article 14 de la Constitució Espanyola, on es diu que *"Los españoles son iguales ante la Ley, sin que pueda prevalecer discriminación alguna por razón de nacimiento, raza, sexo, religión, opinión o cualquier otra condición o circunstancia personal o social"*.

—La LO 1/1990, ja al seu preàmbul, diu: *"L'educació permet, en fi, avançar en la lluita contra la discriminació i la desigualtat, ja siguin per raons de naixement, raça, sexe, religió o opinió, tinguin un origen familiar o social, s'arrosseguin tradicionalment o apareguin contínuament amb la dinàmica de la societat"*. Més endavant, al mateix preàmbul, torna a insistir dient que *"[...] l'educació pot i ha de convertir-se en un element decisiu per a la superació dels estereotips socials assimilats a la diferenciació per sexes, començant amb la pròpia construcció i ús del llenguatge"*.

—L'article 2.3 del títol preliminar d'aquesta llei estableix que *"l'activitat educativa es desenvoluparà a partir dels principis següents: [...] c) L'efectiva igualtat de drets entre sexes, el rebuig a qualsevol discriminació, i el respecte a totes les cultures"*.

3. Estereotips i actituds sexistes en l'EF.

3.1 Estereotips existents³.

—Actualment, encara la pràctica d'esports és més habitual en els nois i els joves que en les noies i les joves.

—Continua existint l'estereotip d'esports masculins (futbol, preferentment) i esports femenins (gimnàstica, per exemple).

—Els nois volen divertir-se, se senten atrets per esports col·lectius, amb contrincant i preferentment amb **caràcter competitiu**. Les noies, pel contrari, se senten atretes per la pràctica solitària de l'exercici físic, amb l'ingredient afegit de l'estètica i el culte al cos.

3.2 Currículum ocult. Què és, on s'oculta i com es transmet?

—Currículum oficial. És explícit i ple de bones intencions, inclou els continguts que els responsables educatius (autoritats i docents) consideren que han d'adquirir els alumnes.

—Currículum ocult. Està encobert, es transmet sense pretendre-ho, accidentalment. Abasta un conjunt de tasques i mitjans no explícitament programats, ocults-implícits en la vida de l'escola, les premisses i els valors del professor, les expectatives dels estudiants i el context social. Transmet-suggereix una ideologia concreta, comunica significats, normes i valors socialment determinats, però sense fer-los explícits ni qüestionables.

—Com es transmet? Mitjançant les formes d'interacció de la vida escolar, els agrupaments d'alumnes, la distribució i ús del material, l'estructuració de l'espai, l'organització del temps, els coneixements escolars...

—Hi ha àrees, entre elles l'EF, en que el pes del currículum ocult és més gran que el del currículum manifest.

3.3 Els elements transmissors de missatges sexistes en EF.

—**La interacció informal.** *"La majoria de les coses que passen a les escoles no estan previstes en cap pla ni programa. No deriven només de la diferenciació formal entre el que sap i el que no, sinó també d'altres relacions simbòliques i materials de poder com les que separen l'adult del nen i a la societat de l'individu [...]. La major part del temps d'una classe està sempre dedicada al control de la conducta individual i col·lectiva dels alumnes [...]. El professor sempre pot afegir i restar pel seu propi compte, ja que gaudeix d'una notable autonomia en el que és el seu regne de taifa, l'aula, una vegada es tanca la porta darrera seu [...]. És molt difícil canviar les actituds dels professors, ja que aquest canvi ha d'arribar a cadascun d'ells [...]. Els professors no treuen del no res les actituds sexistes, sinó de la societat en que viuen: són la seva corretja de transmissió [...]. A través del seu comportament, els professors poden fàcilment recrear i transmetre els estereotips de gènere [...]. Les observacions i les mostres d'aprovació o desaprovació davant les conductes, les formes d'autopresentació i les actituds dels alumnes, difícilment poden deixar d'estar mediades pels estereotips sexuals"*⁴.

—Elements transmissors del currículum ocult:

(a) Principalment, és el tipus de **llenguatge** utilitzat pel professor, "saltes com una nena", "els nois no ploren", "les nenes no es barallen", "aixeca't, que ets un home", només ells tenen "el que s'ha de tenir", un gallito és el contrari que un gallina, etc. *"Sempre és més còmode recordar-li a cadascú el seu paper que raonar unes normes de conducta fora dels rols establerts i acceptats per la societat"*.

(b) **L'atenció preferent** als nois, que tenen un número d'interaccions amb el professor major que les noies.

(c) Les **expectatives** que el professor té sobre uns i altres. Del nen s'espera un caràcter fort, competitiu, agressiu, dominador. De les noies s'espera expressivitat, flexibilitat, comunicació, submissió, delicadesa, etc. Si el propi professorat assumeix aquests morfotips, el més probable és que acabi potenciant i reforçant els models, de manera que nois i noies desenvoluparan, sigui o no conscientment, aquestes qualitats.

—El nen fa allò que s'espera d'ell que faci. *"Es veu de bon grat una certa dosi de rebel·lia per part d'ells, però es considera fora de lloc si sorgeix entre elles; s'accepta amb la mateixa naturalitat l'activitat masculina que la passivitat femenina, però no al contrari; es considera normal que ells estiguin sempre insatisfets, però elles conformes [...]. Mentre que a ells se'ls avança la seva condició d'adults, a elles se les reté en la seva condició infantil. S'interpel·la constantment als nens per que es comportin com homes, però no a les nenes per que es comportin com dones, ja que això segon és vist com una precocitat perillosa"*⁵.

3.4 Esperances de canvi.

—La bona voluntat del professor d'EF no pot ser l'única arma per lluitar contra les desigualtats entre els sexes. No serveix de res sinó hi ha el recolzament de la resta de la societat, institucions i mitjans de comunicació.

³ ÁLVAREZ, G. y otros (1990): *Guía para una educación física no sexista*. MEC: Madrid.

⁴ FERNÁNDEZ ENGUITA, pàgs. 124-125.

⁵ FERNÁNDEZ ENGUITA, pàg. 126.

—Estratègies docents ben encaminades n'hi ha, però de vegades el que falten són recursos humans i materials per portar-les a terme.

—Tot i que és cert que cada vegada són més les dones que s'incorporen a la docència en EF en tots els nivells educatius, encara es nota molt un clar desequilibri en favor dels homes.

3.5 Els models socials.

—A l'hora d'analitzar els estereotips sexistes, no podem oblidar els propis esquemes conceptuals dels alumnes, que ja han estat educats a casa i al carrer en el sexisme.

—A la noia li regalen objectes que la conviden a la immobilitat (nines i els seus complements, preferentment). Això es tradueix en una menor exercitació de la **motricitat gruixuda** respecte de la fina. En els nois, passa el contrari: els seus jocs li permeten una amplitud de moviments i coordinacions dinàmiques, amb una major amplitud espacial (pilotes, cotxes, raquetes...). Les noies passen més temps assegudes en rotllana, manipulant petits objectes. Els nois juguen a perseguir-se per l'espai.

—Aquestes experiències quotidianes creen diferents **possibilitats de moviment** del propi cos, afecten a l'**autonomia** i la **seguretat** de l'alumne.

—Els nens i nenes són també agents transmissors dels estereotips sexuals. Amb l'edat, les noies mostren un rebuig més gran a les tasques de tipus esportiu o amb exigències d'esforç físic de mitjana i alta intensitat. Igualment, assumeixen cada vegada més les seves limitacions en determinades tasques, amb la qual cosa apareix la falta de confiança.

4. Intervenció educativa.

4.1 Activitats.

—L'EF pretén crear hàbits perdurables en l'edat adulta, en relació amb la salut i el benestar corporal, la qualitat i els estils de vida, etc.

—L'àrea d'EF en primària ens ofereix condicions favorables per a ajudar a que desapareguin els estereotips i les actituds sexistes.

—En relació amb les activitats, alguns aspectes a tenir en compte són:

- (a) No esperar comportaments i actituds diferents, entre nois i noies, que responguin a models socials estereotipats.
- (b) Conèixer el nivell inicial i realitzar propostes globals i integradores que afavoreixin el major nombre possible d'aspectes de la motricitat, tant per a ells com per a elles.
- (c) Plantejar activitats considerant els aspectes qualitatius i no quantitatius del moviment.
- (d) Utilitzar com a recursos educatius, el joc, el repte i la curiositat.
- (e) Fomentar el sentit lúdic de totes els activitats proposades.
- (f) Evitar una matineria especialització en les habilitats motrius, que estiguin vinculades a determinats estereotips.
- (g) Afavorir situacions d'interacció i no de **segregació**, tant en els jocs com en les tasques proposades.

(h) Eradicar les distribucions dels grups en funció del sexe.

4.2 Recursos metodològics i organitzatius.

4.2.1 Metodologia.

—És important que el mètode elegit estigui en estreta relació amb l'objectiu didàctic perseguit.

—En el tema de la coeducació, un mètode és substancialment més eficaç que un altre en la mesura que contribueixi a no reforçar els estereotips corporals.

—Els mètodes de caràcter individualitzat són més susceptibles de facilitar aprenentatges menys discriminatoris.

4.2.2 Organització.

—Correspon al professor d'EF dissenyar estratègies que possibilitin la creació d'hàbits de distribució i un ús equitatiu de l'espai per part de nois i noies. Aconseguir aquesta distribució equitativa de l'espai comporta fer partícips a les alumnes d'una major participació i ocupació espacial, afavorint la seva dispersió per l'espai lliure.

—Existeix una tendència espontània a l'agrupament en funció del sexe, sobre tot a partir de certes edats, i es fa més gran amb el pas del temps si no es fa res per impedir-ho.

—Les tasques i models d'activitats a realitzar són les mateixes per a tot el grup classe, independentment del tipus d'agrupament portat a terme. L'**agrupament mixt** afavoreix la integració i la cooperació entre nois i noies.

—L'organització del material ha d'estar en funció del contingut del treball i mai en base a la diferenciació entre nois i noies.

4.3 Avaluació.

—L'avaluació pot ser tractada amb un caràcter discriminatori i sexista si no es tenen en consideració alguns aspectes.

—La pròpia llei educativa estableix el caràcter continu i global de l'avaluació, deixant constància que no es tracta de donar una qualificació, sinó de valorar el propi procés d'ensenyament-aprenentatge portat a terme. És precís, partir de l'avaluació inicial de l'alumne, i establir no només una avaluació de caràcter normatiu, sinó també formativa.

—És en l'avaluació inicial i en la formativa (aspectes qualitatius del procés educatiu) on el professorat d'EF ha de dirigir prioritàriament les seves estratègies d'actuació.

—Si ens centrem en valorar exclusivament rendiments físics i motrius, la nostra avaluació està sent fonamentalment discriminatòria.

—L'avaluació ha de ser personalitzada, que tingui en compte el punt de partida de l'alumne i els progressos experimentats. Això implica utilitzar instruments d'observació i valoració que ens permetin fer el contrast: registres, qüestionaris, fitxes d'observació, llistes de control, anecdotaris, proves estandarditzades, etc ■